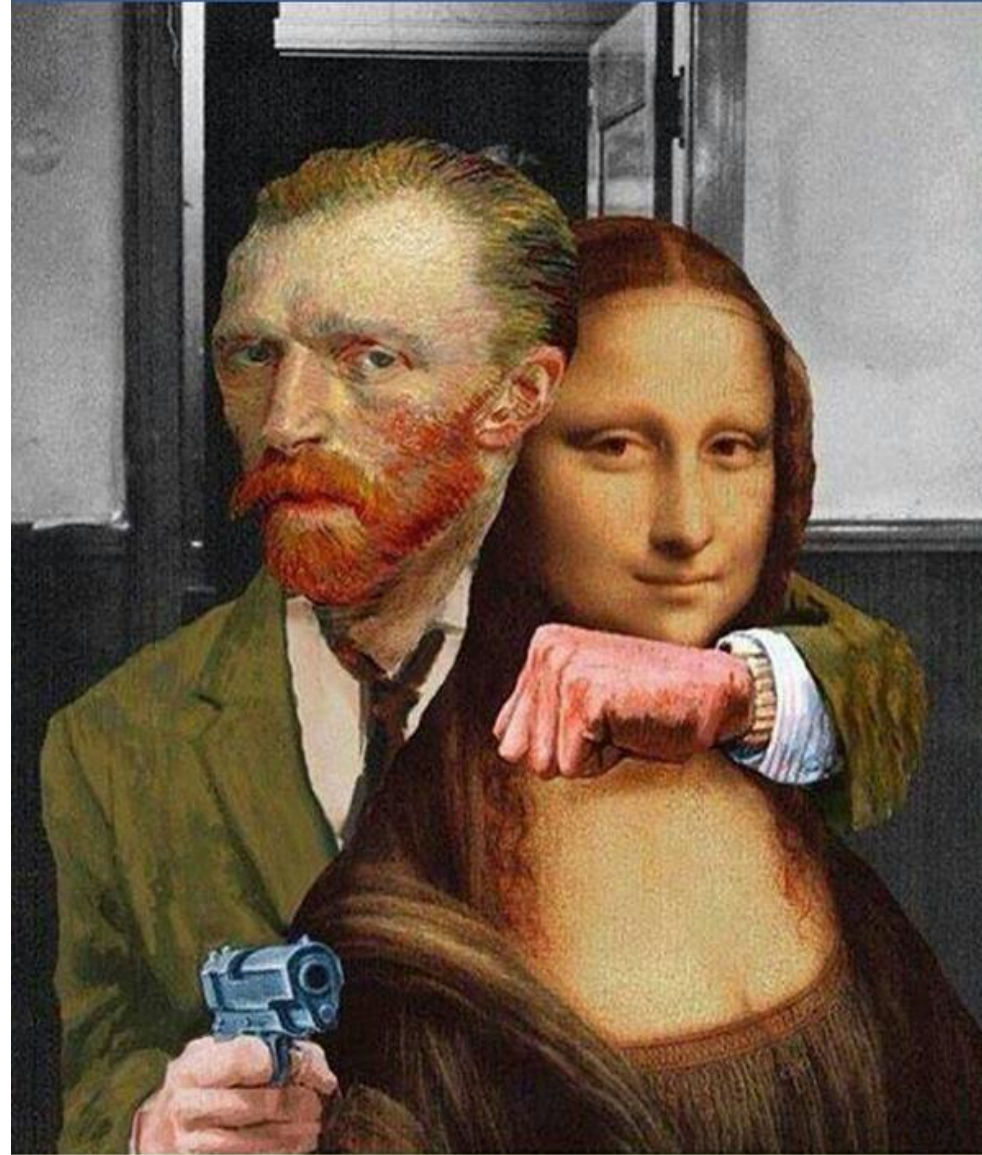


Soyut Sanat Müslümanın Yitik Malıdır



Cümle güzelliklerin sahibi, esmâ'ı güzel, sıfatı güzel, ef'âli güzel, tecellîsi güzel, kendisi güzel ve güzellikleri seven Celîl ve Cemîl ALLAH Teâlâ'ya en güzel hamd ü senâlar arzolunsun.

Cemâl ve Celâl tecellîlerinin mazhar-ı tâmmı olan ekmel-i mahlûkat, mir'ât-ı Hakk Fahr-i âlem Efendimiz'e en güzel salât ü selâmlar arzolunsun. Ve dahî âline, ahabına bu güzelliklerden ikram ve ihsan buyurulsun. "Rabbi yessir velâ tu'assir rabbi temmim bi'l hayr" sırrına bu güzel dualar, hamdler, salât ü selâmlar vesile kılınsın. Âmin. **(40, Mektup, Fatih Çıtlak)**



Hat: Mehmet Özçay

Bölümler

Görünmez'i oku görünene bakarak

Müslümanca sanat olur mu?

İnsanlar ışığı görmez, ışıkla görür

Teşbih ve tenzih, Vahdet ve Kesret



Yunus Emre mi Monteverdi mi?

Kalbimdeki ızdırap öyle lezzetli ki

Maşuk'umun bu acımasız güzelliği beni mutlu ediyor

Güzellik semasında acımasızlık artabilir,

varsın merhamet gösterilmesin bana,

Sadakatım gurur okyanusunda varlığını sürdürecektir.

Vuslat'ın vehmi tekrar gelebilir ama...

Ne sevinç ne de huzur bir daha nüzûl etmeyecek üzerime,

Taparcasına sevdiğim beni reddedebilir, bu dahi beni teselli eder,

O'na olan sadakatim bâkî kalacak sonsuz ızdırap ve düş kırıklığı arasında,

Ne ateş ne de dondurucu soğuklar derdime derman olur,

Sükûnet bulacağım tek yer Semâ'nın kapısı.

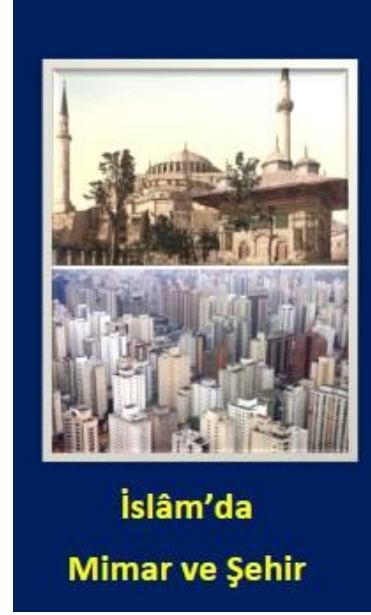
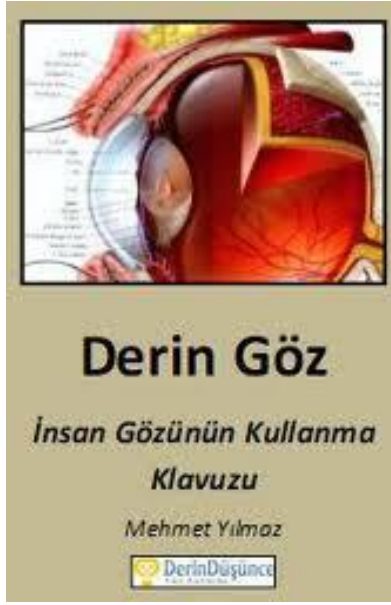
Acı bir ok kalbime öldürücü bir darbe vurduysa

Kaderim değişecek ve kalbim Ölüm'le şifa bulacak.

Monteverdi – Si dolce è'l tormento

Özgün Kaynaklar

- **Jacques Derrida** (*Resimde Hakikat, 1978*)
- **Pavel Florenski** (*Tersten Perspektif, 1924*)
- **Titus Burckhardt** (*Kutsal sanat ilkeleri ve yöntemleri, 1958*)
- **Erwin Panofski** (*Perspektif: Simgesel bir biçim, 1924*)
- **Oleg Grabar** (*İslâm Sanatını Düşünmek – Bir Tezyin Estetiği, 1996*)
- **Immanuel Kant** (*Yargı Gücünün Eleştirisi, 1790*)
- **Henri Bergson** (*Bilincin dolaysız verileri üzerine deneme, 1889*)
- **Maurice Merleau-Ponty** (*Göz ve Tin, 1961*)
- **Christine Buci-Glucksmann** (*Tezyin felsefesi, 2008*)



Sanat'ın amacı nedir? (Henri Bergson)

« ... Eğer Hakikat dosdoğru gelip hissiyatımıza ve şuurumuza çarpmış olsa, eğer çevremiz ve kendimizle doğrudan iletişime girebilmiş olsak, zannederim Sanat faydasız olurdu ya da hepimiz sanatçı olurduk çünkü ruhumuz Kâinat'ın musikîsi ile sürekli bir Tevhid halinde titrerdi.

Bizimle Tabiat arasında... hayır! Bizimle şuurumuz arasına bir perde girmiş. Sıradan insanlar için kalın bir perde, sanatçı ve şair için ince, neredeyse saydam bir perde. Hangi peri kızı dokumuş bu **perdeyi**? Bir tuzak mı? yoksa iyilik için mi dokunmuş? Yaşamak gerekiyor ve yaşam çevremizi sadece **ihtiyaçlarımız** doğrultusunda hissetmemizi gerektiriyor. Yaşamak eylem demek. Uygun tepkiyi vermek amacıyla hissetmek, **faydası** ölçüsünde hissetmek çevreyi. Öteki hislerin karanlıkta kalması ya da bize “karartılmış” biçimde ulaşması gerekiyor.

Bakıyorum, gördüğümü sanıyorum, dinliyorum, duyduğumu sanıyorum, kendimi inceliyorum ve kalbimin derinliklerini okuduğumu sanıyorum. Oysa gördüğüm ve duyduğum sadece hislerimin beni yönlendirmek üzere dış alemde süzdüğü bilgiler. Kendim hakkımda bildiklerim yüzeysel, ancak **eyleme dönüşebilecek** olanlar. Yani hissiyatım ve şuurum bana Hakikat'in sadece faydalı ve basitleştirilmiş bir kısmını aktarıyorlar. Bana açtıkları pencerede faydasız olan her şey silinmiş, **faydalı benzerlikler abartılmış**, yaşantımın ilerleyeceği yollar önceden çizilmiş ... »

[Kaynak](#)



Soyut Sanat Müslümanın Yitik Malıdır

Afganistan'daki bir medreseyi, Bosna'daki bir camiyi, Hindistan'daki Taj Mahal'i sanatsal mânâda İslâmî yapan nedir?

Müslüman olmayan ve sanat tarihi bilmeyen bir insan bile kolaylıkla "bunlar İslâm sanatıdır" diyebilir.

Endonezya'dan Fas'a, Kazakistan'dan Nijerya'ya uzanan milyonlarca kilometrekarelik alanda yaşayan, belki 30 belki 40 farklı lisan konuşan Müslüman sanatkârlar nasıl olmuş da böylesi muazzam bir görsel bütünlüğe sadık kalabilmiştir?



Hayvanları çok severim, fırında kuzu ve lüfer ızgaraya bayılırım



« ... Adam gece yarısı kız arkadaşının yanından çıkmış yürüyordur. Zihni hâlâ tensel hazlarla meşgul iken köprünün üzerinden suyu seyreden bir genç kadın görür. Kadının hoş bir ensesi vardır ve vücudunun çıplak olan bu bölgesi siyah kıyafetlerin arasından dikkat çekiyordur. **“Yağmurla ıslanmış ve taze”** tene kayıtsız kalamaz adam. Belki gözleriyle biraz haz alabilmek için kısa bir duraklamanın ardından yürümeye devam eder. 50 metre kadar uzaklaşmıştır ki bir gecenin sessizliğinde bir vücudun suya çarpan sesini duyar. Ardından çığlıklar. Kim bilir hangi sıkıntılardan bunalan genç kadın kendini nehrinin soğuk sularına atmıştır... » (Albert Camus, ***Düşüş***)

Sürünerek bir fili taklid eden solucan

M.Ö. 400'lerde yaşamış Yunanlı ressam Zeuxis yaptığı üzüm tasvirlerini gerçek sanarak yemeğe gelen kuşlarla övünürmüş. Hayvanları aldatabilmek Sanat'ı yüceltir mi yoksa boyacılık derekesine mi indirir?

“... Tabiat aynı anda beş duyuya hitap eder. Oysa taklitçi sanat ancak bir duyuyu aldatabilir. Bu sebeple kendini taklit rolüne hapseden bir sanat sürünerek bir fili taklid etmeye çalışan solucana benzer. Taklitçi sanat gerçek canlılığın yerine ancak Hayat'ın bir karikatürü olabilir! ...”
(Hegel, Estetik Derslerine Giriş)



Güzellik başka şey estetizasyon başka...



Güzellik başka şey estetizasyon başka...

Tecavüz, cinayet, işkence ... insan olan biteni doğru dürüst göremez. Korkudan, aceleden, tikslenme duygusundan...

Ama bir filmde böyle bir sahne varsa, hele bazı “mühim” anlar ağır çekimle uzun saniyelere yayıldıysa “iğrençlik” daha bir görünür (=anlaşılır) olur. Çığlıklar, darbeler, sıçrayan kan damlaları...

Bir çok insan bu yüzden şiddet içeren filmlere ilgi gösterir. Çünkü merak duygusu tiksintiyi bastırabilir.

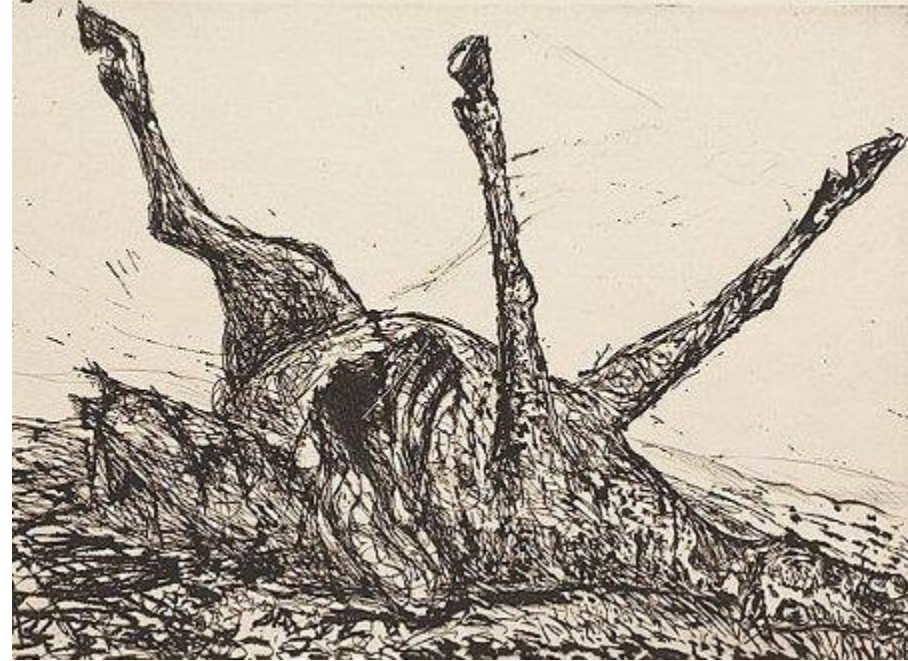
Güzellik başka şey estetizasyon başka...

Charles Baudelaire, Kötülük çiçekleri:

*Ruhum, anımsa gördüğümüz şeyi, güneş
içindeki günde, erken;
Çakıldan yatağında öğürtücü bir leş
Bir patikayı dönerken,*

...

*Kokmuş kanında vızır vızırdı sinekler,
Oradan tabur tabur kara
Kurt akıyordu, bir yoğun sıvıya benzer,
Bu canlı paçavralara.*



Otto Dix, Birinci dünya harbi gravürlerinden

Bölümler

Görünmez'i oku görünene bakarak

Müslümanca sanat olur mu?

İnsanlar ışığı görmez, ışıkla görür

Teşbih ve tenzih, Vahdet ve Kesret

Müslümanca sanat olur mu?

- Sanat eğer evrensel ve/veya fitrî bir olgu mu?
- Her insanda bir güzellik hissi var ise Hristiyan sanatı ya da İslâm sanatı diye bir şeyin olması mümkün mü?
- “Bizimkiler-ötekiler” ayrımı sadece folklorik/yerel farklar
- Ama “ben sanatçı olarak ne anlatmalıyım?” sorusuna verilen cevap Müslüman olan ve olmayan için aynı değil.
- Müslümanın sanat ile kuracağı münasebet de Müslümanca olacaktır; bu münasebet seküler olamaz.

Müslümanca sanat olur mu?

Savaş mı cihad mı? Fetih mi istila mı? Hayat bir eğlence mi imtihan mı?

- **Objektif varlık: Para**

- Sübjektif/indî yorumu: Cimrilik, israf, cömertlik, sadaka, zekât, rüşvet, haram, helâl,...

- **Objektif varlık: Beden**

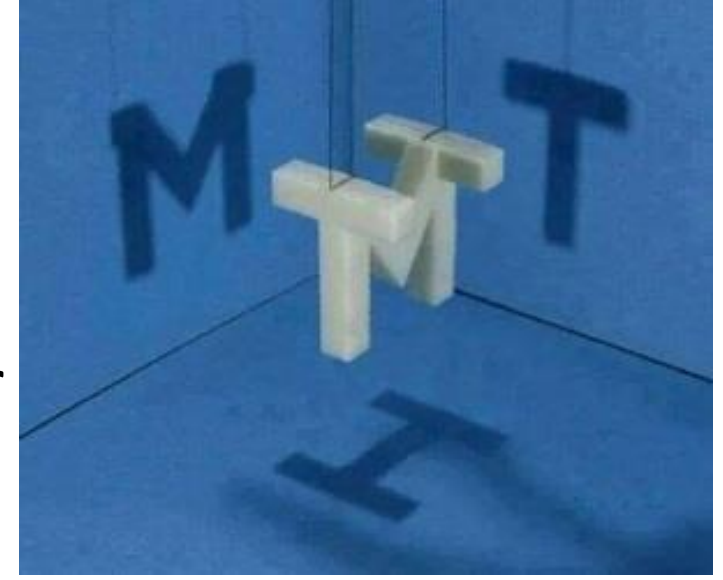
- Sübjektif/indî yorumlar: « Ben maddeyim » ≠ « Bir bedenim var »

- Epikür *“Ölümden korkmuyorum, ben varken o yok, o geldiğinde ben olmayacağım”*

- İbn Sina : *“Bir vücudum var ama ben o vücuttan ibaret değilim ki! Kolum bacağım kesilebilir, ama değişmeden kalan bir “ben” var benim içimde”* (Bkz. İbn Sina'nın Kitabü'ş-Şifa adlı eseri, “İlâhiyat” bahsi)

Müslümanca sanat olur mu?

Dünya ve içindekiler Hakikat'i saklayan bir perde değil O'nun tecellisi ve tezahürüdür. İnsan eşyaya bakarak O'nu göremez ama tecelliyatı okuyarak O'nu akledebilir ve hissedebilir.

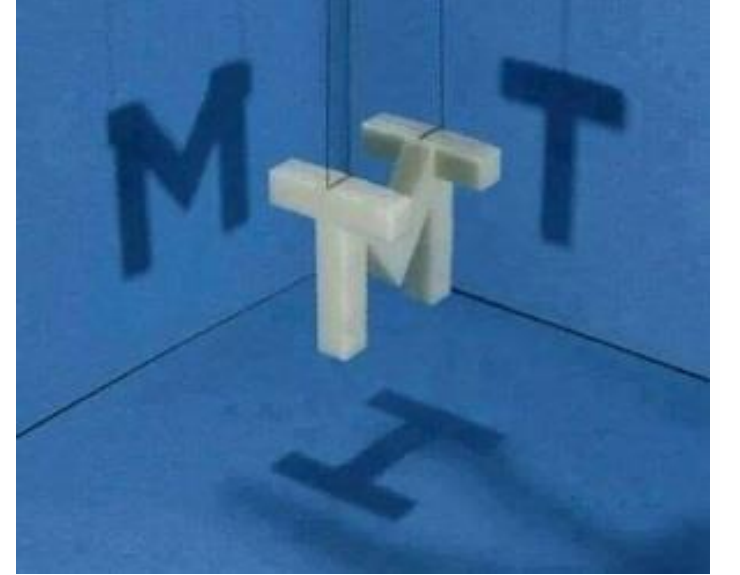


“... Rumuz işaret ettiği mânâdandır. Bunun için dinî rumuzlar güzeldir. Mânevî nazarla bakıldığında, eşyanın yani mazrufun güzelliği kevnî zarfların şeffaflığından mütevellittir. Kâmil sanat güzeldir çünkü hakikidir ...” (Titus Burckhardt)

Tezahür Théophanie Θεοφάνεια ظهور إلهي

Ataullah İskenderi Hz. Hikem-i Ataiyye:

“... Hak c.c. varlıklarda zuhur etmeseydi, gözler onları göremezdi. Şayet sıfatları doğrudan görülseydi, varlıklar silinirdi. Hak Teâlâ perdelenmiş, mahcub değildir. O’nu görmekten perdelenmiş olan sensin. Şayet O’nu bir şey perdelemiş olsaydı kendisini perdeleyen şeyi örterdi. O’nu örten bir şey olsaydı varlığını çevirip sıkıştırırdı. Bir şeyi çevirip sıkıştırıran ise ona üstün, onun hakimidir ...”



Du yu si vat ay min?

- Kur'an'daki bir kelime: İHATA. Kuşatma, kapsama, içermek gibi anlamları var. Ayet-el Kürsi'de geçiyor. “(Onlar ise) Dilediği kadarının dışında, O'nun ilminden hiçbir şeyi **kavrayıp-kuşatamazlar**”
- Zaten Kur'an'da birçok yerde “hâlâ görmezler mi?” diye sorar. Aslında anlamazlar mı? İdrak etmezler mi? mânâsındadır.
- İngilizce: Söylediklerimi anlıyor musun? “do you SEE (=görmek) what i mean?”
- TO GRASP: Elle tutup kavramak aynı zamanda “anlamak” için kullanılır,
- Fransızca: Anlamak/kavramak/kuşatmak hem fizikî hem de görsel anlamda: **voir** (görmek) “tu **vois** ce que je veux dire?” yani söylemek istediğimi **GÖRÜYOR MUSUN?**
- içermek/ihtiva etmek/kapsamak... ve tabii ki **anlamak** mânâsında: **COMPRENDRE.**

Bakılan değil “okunan” bir sanat

Oleg Grabbar: “İslâm’da sanatçının maksadı etki etmektir, eşyayı göstermek değildir”

- “**Görmediler** mi ki, biz yağmuru kupkuru yere gönderip onunla hayvanlarının ve kendilerinin yiyeceği ekinler çıkarırız. Hâlâ görmeyecekler mi?” (Secde, 27)
- “O kâfir olanlar, **görmediler** mi ki, göklerle yer bitişik bir halde iken biz onları ayırdık. Hayatı olan her şeyi sudan yarattık. Hâlâ inanmıyorlar mı?” (Enbiyâ, 30)
- “Gökyüzünün genişliğinde Allah’ın emrine râm olarak uçan kuşları **görmezler** mi? Bunları orada Allah’tan başkası tutmuyor. Elbette bunda iman edecek kimseler için çok deliller, çok işaretler vardır.” (Nahl, 79)

Bakılan değil “okunan” bir sanat

Kur’an’daki sözleri okuyan bir pozitivist şöyle diyebilir:
“Evet, yağmuru gördüm, kuşları vs gördüm ama ne bir yaratıcı gördüm ne de iman ettim”. Böylesi ampirik ve pozitivist bir itiraza Müslüman sanatçı ne cevap verebilir?

“Sen Van Gogh’un ayçiçeklerine baktığında tohumundan yağ çıkartılan bir bitki mi görüyorsun yoksa Van Gogh’u mu? Baktığı eşyada sadece eşya görmek bir maharet değil. Bunu hayvan da yapıyor. Bu et-göz ile yapılan bir görmedir. Mühim olan Sanat’a bakarak Sanatçı’yı görmek değil midir? İşte bu İnsan’a ait göz ile görülebilir. Hayvan ve bitkiler bu gözden mahrumdur.” (Bkz. [Derin Göz kitabı](#))



Kâinata bakmak yerine onu okumak

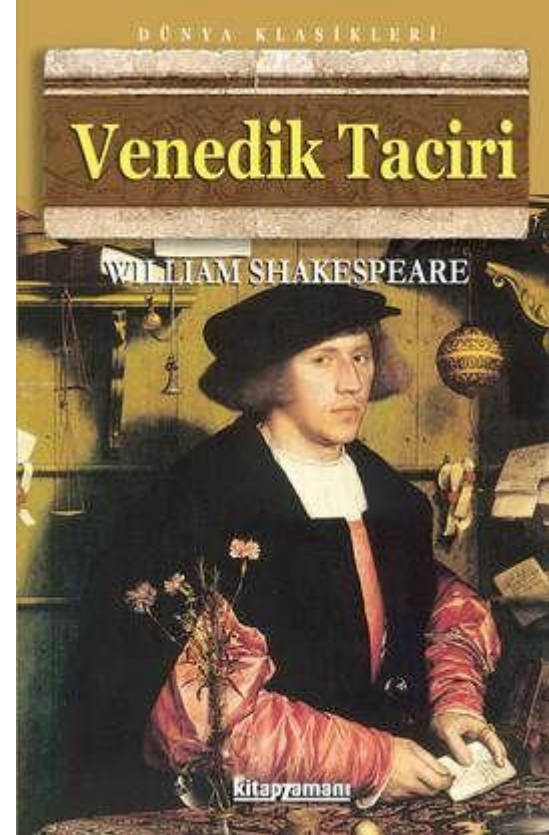
Charles Baudelaire, Wagner müziği üzerine bir deneme:

“... **Kâinat gizli şifre ile yazılmış bir metin** ise şair bir şifre çözücünden başka kim olabilir? Her şiir gerçeklerin bir okuması, bir tercüme, çözülen bir şifredir...Gerçek müziğin farklı zihinlerde benzer duygular uyandırması şaşırtıcı değil; sesler şekilleri ve renkleri çağrıştırmasaydı şaşırtıcı olurdu. Biçimler ve renkler melodileri ilham eder. Seslerle renkler karşılıklı benzetmelerle hisleri ve fikirleri dönüştürür. Varlıklar sanatçıların zihninde benzetme yapacak ilhamlar uyandırır. Çünkü Tanrı Kâinat'ı bölünemez ve karmaşık bir bütün olarak yaratmıştır. Sanatçıların benzetmeleri rastgele değildir. Her şey birbirine tekabül eder, bir ahenk vardır. **Kâinat'ı bir kitap, yazılı bir metin gibi kabul edebiliriz.** Bu metnin bir dili vardır. Ama karmaşık ve çok zengin bir dildir bu. Her varlık (sembol/harf) hem farklı şeyler anlatır hem de hepsi aynı şeyi söyler ...”

Güzel Sanat – Güzel Ahlâk ilişkisi

William Shakespeare, Venedik Taciri, Sahne 20

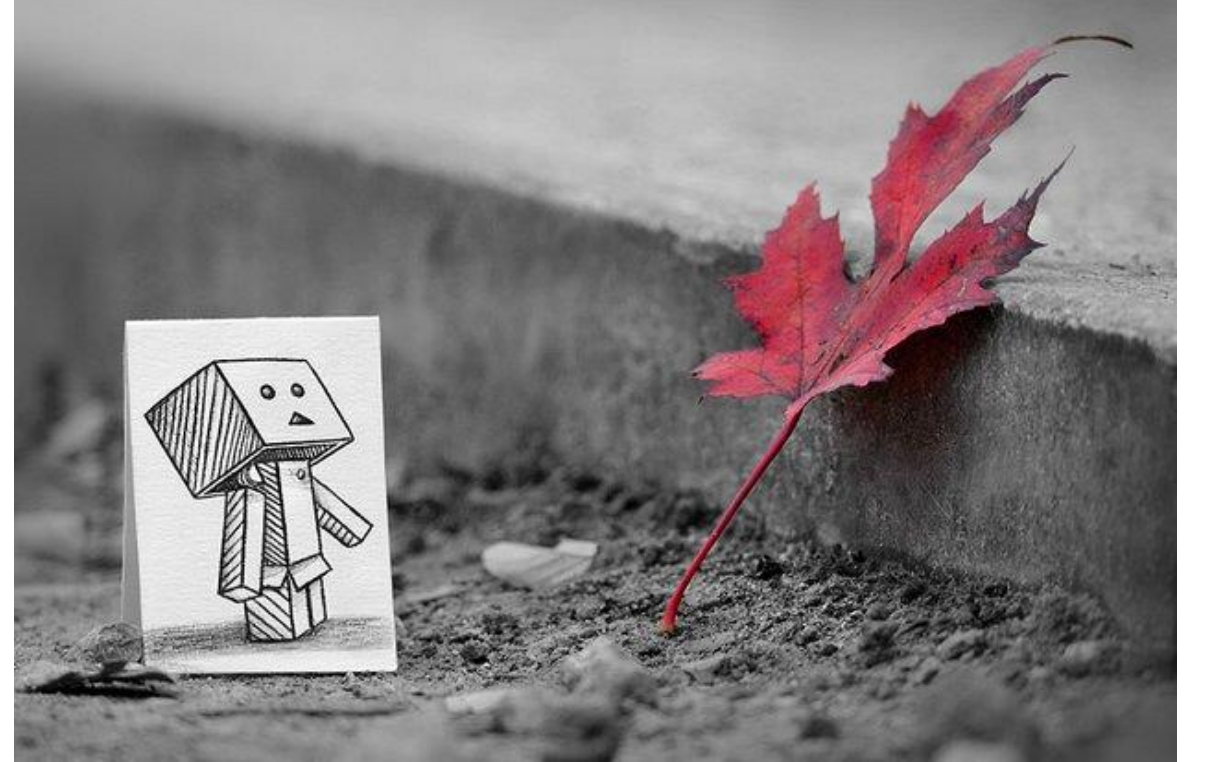
“... Ruhunda müzik olmayan, ahenkli bir müzikle duygulanmayan bir adam ancak ihanet, içten pazarlık ve tecavüz için vardır. Ruhunun halleri gece gibi ölümcül bir sessizlik ve hisleri Cehennemlerin Efendisi Erebus gibidir. Kollayın kendinizi böyle bir adamdan! Müzik dinleyelim ...”



Modernite ve anonimleşen insan

Robert Musil / Niteliksiz Adam

“... hayatın henüz yazılmamış şiiri, bilkuvve insan direniyordu kopya-insana, mekanik, akılcı olana. Bu tasavvur sayesinde Ulrich bütün erdemleri ve bütün rezillikleri yapabilme kapasitesini hissediyordu kendisinde...”



İslâm sanatının maksadı

- *“Hüsn-ü hat sanatında mahir bir zât olan Şeyh Sultan Seyyid Muhammed Raşid el-Hüseyni’ye (ks) sormuşlar:*
- *-siz ne işle meşgulsünüz?*
- *-biz bağlar ve çözeriz..*
- *-neyi?*
- *-insanın kalbini dünyanın boş zevklerinden çözer ahiret işlerini bağlarız”*



İslâm'da « güzel » nedir?

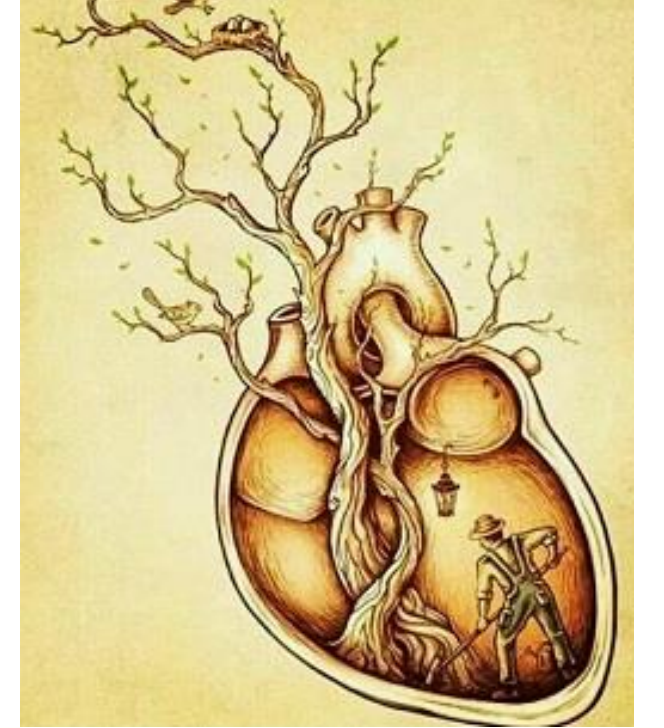
Kitâbu'l-Muhabbe ve's-Şevk ve'l-Üns ve'r-Rıza, Gazâlî Hazretleri

“...Herşeyin güzelliği kendinde bulunması mümkün ve kemâline layık olan vasıfların kendisinde bulunması demektir. Bütün kemâlatı kendisinde topladığı vakit güzelliğin zirvesine ulaşmış demektir. Eğer bir kısmı bulunursa bulunduğu nisbette güzeldir. “Güzel at” dediğimiz zaman bir atta bulunması gereken hey’et, şekil, renk, güzel burun ve onunla kaçma, kaçana yetişebilme gibi bütün vasıfları kendisinde toplamış at demektir. “Güzel yazı” dediğimiz vakitte de yazı tekniğinin gerektirdiği harf uygunluğu, muvazene, istikamet, tertib, hüsn-ü intizam vs vasıfları toplayan yazı demektir. Demek ki “güzel” denmesi için kendisine lâayık olan her vasfı toplamış olacaktır. Bazen birinde aranan vasıf diğerinde tam aksine bir kusur olabilir. Meselâ atı güzelleştiren insanı güzelleştirmez. Yazıyı güzelleştiren sesi güzelleştirmez. [...]

İslâm'da güzel biçim ve güzel ahlâk

Kitâbu'l-Muhabbe ve's-Şevk ve'l-Üns ve'r-Rıza, Gazâlî Hazretleri (devam)

Bilmiş ol ki hüsn ve cemal hislerle bilinmeyen şeylerde de var olabilir. Meselâ “şu güzel ahlâk, bu güzel ilim, bu sîret-i hasene, bu ahlâk-ı cemîle” dendiği gibi ahlâk-ı cemîleden ilm, akıl, iffet, şecâat, takvâ, kerem, mürüvvet ve diğer iyi haller murad edilir ki bunların hiç biri beş duyu ile bilinmez. Ancak bâtinî olan basîret nûru ile bilinirler. Bu güzel hallerin hepsi sevimli ve bunlarla tavsif edilen insan da sevilen bir insandır.[...]



Güzel musikî ve güzel ahlâk

Bestekâr Ahmed Mûkerrem Akıncı
(Talebesi Câhid Gözkân'dan naklen):

“... Evlâdım, bizden evvelkiler “şerefli müzik bilimi” diye isimlendirmişlerdir. Müzik ahlâkı süsleme ve ruhu yüceltmenin vasıtalarındandır. Müzikle hakkıyla uğraşanlardan kötü insan çıkmamıştır. İnsan tabiatında saklı bulunan kötülükleri müzik potası temizlemektedir”



Bölümler

Görünmez'i oku görünene bakarak

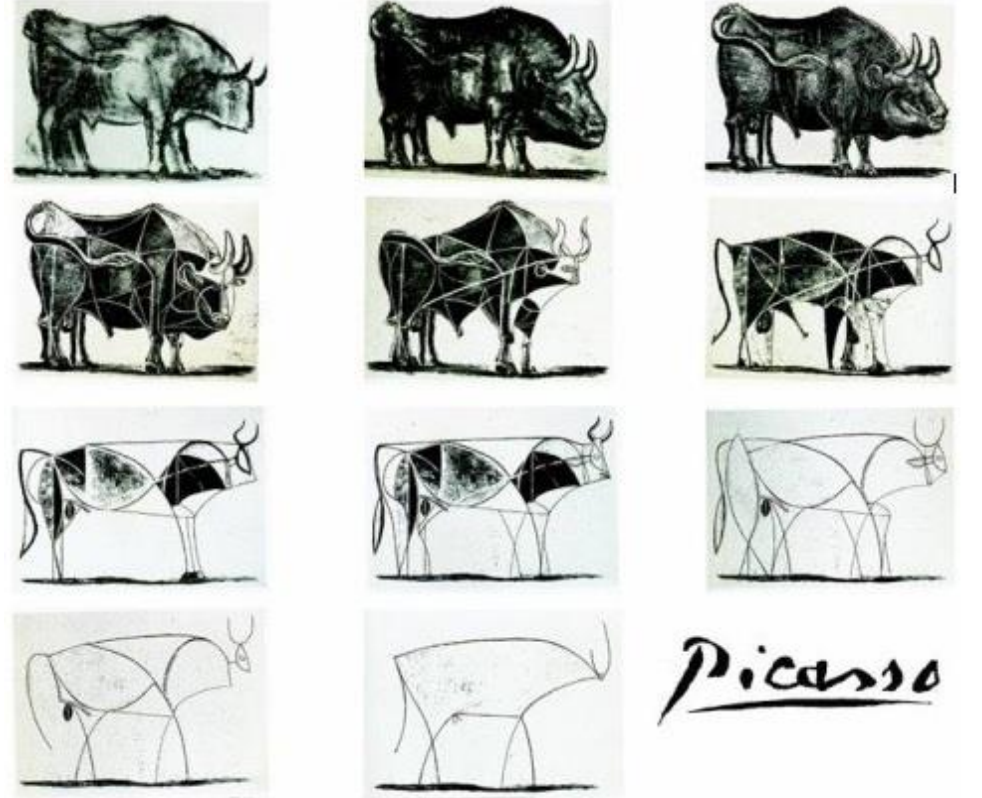
Müslümanca sanat olur mu?

İnsanlar ışığı görmez, ışıkla görür

Teşbih ve tenzih, Vahdet ve Kesret

Picasso ve soyut sanat

“... Bir tablo sadece ona bakan seyircinin gözlerinde hayat bulur [...] Eğer tek bir gerçeklik olsaydı aynı konuda yüz tane resim yapmak mümkün olmazdı ...” (Picasso)



Picasso ve soyut sanat



Uygulama

Eugène Delacroix, 1242'de Fransız ve İngilizler arasındaki Taillebourg savaşı
Picasso, Guernica. İspanya İç Savaşı sırasında Nazi Almanyası'na ait 28 uçağın 26 Nisan 1937'de İspanya'daki Guernica şehrini bombalaması

Soru: Hangi resmin savaşın dehşetini daha güzel anlatıyor? Hangi resimde renklere ve şekillere esir oldunuz? Aklınızı ve hayal gücünüzü pasif bırakan hangi tablo? Hangisine bakarken neticeye katkı yaptığınız hissi uyanıyor sizde? Neden?



Sonsuzun sonlu dünyada ifade bulması

Friedrich Schelling, Transandantal İdealizm Sistemi

“...Sanat, sonsuzun sonlu dünyada ifade bulmasıdır; cismanî olmayanın eşyaya nüfuz etmiş ifadesidir... Sanat'ın soyut dünyası ile cisimlerin somut, gerçek dünyası aynı varoluşun farklı görünüşleridir. ...”



Paul Cézanne: Suda Yansımalar



Cézanne: Tabiatı okuyalım

“... Tabiat’ı okuyalım. [...] Tabiat’a bakarak resim yapmak demek onu taklit etmek değil hissettiklerini gerçekleştirmektir. Resimde iki şey vardır: Göz ve beyin, ikisi birbirine yardım etmelidir. Her ikisi üzerine de çalışmak gerekir: Göz Tabiat’ı gözleyerek gerçekleştirir bu gelişmeyi. Beyin için ise hislerdeki mantık, o hislerin lisandaki tekabüliyeti ve o mantığın ifadesi, [lisan / nutuk olarak] dışa vurumu vardır. Tabiat’ı okumak demek bir ahenk kanununca birbirini izleyen renklerle boyanmış o yorum perdesinin ardından bakmak demektir. [...] Resim yapmak renkli hisleri kaydetmekten ibarettir ...” *(L’Occident dergisinin Temmuz 1904 sayısında yayınlandı, aktaran: Ressam ve eleştirmen Émile Bernard)*



Andrei Tarkovsky

*“... İşte bu tam anlamıyla benmerkezcilik. Rezil bir riyakârlık, kendisini evrenin merkezi görme ihtiyacı. Wagner’in müziğini alın meselâ veya Beethoven. Kendi benliği hakkında bitmez tükenmez bir monolog: ‘Bakın ne kadar fakirim, sefilim, neyim ben, ne kadar mutsuzum, hiç kimsenin görmediği kadar ızdırap çekiyorum, Prometheus gibi acılar içindeyim, bakın nasıl seviyorum...’ vs. Bir süre önce M.Ö. altıncı yüzyıla ait müzikler dinledim. Çin’in klâsik dinî müzikleri. Bireyin tamamen hiçlikte, tabiatta ve evrende mutlak erimesinden bahsediyordu. İşte bu alternatif hakikî hayatın yüzüdür. **Sanatçı kendi benliğini sanat eserinde eritirse, hiç bir iz bırakmadan ortadan kaybolursa inanılmaz bir şiir çıkar ortaya ...**” (Sculpting in Time: Reflections on the Cinema)*



Tarkovsky

*“Sanat’ın amacı sanıldığıının aksine fikirleri kesiştirmek, dűřünceleri yaymak vs değildir. **Sanat’ın amacı kişiye ölüm’e hazırlamaktır. Sanat insanları toprak gibi işler ve fitratlarındaki iyiliğin ortaya çıkmasını sağlar”***



Nihilist bir sanat?

Dostoyevski , Karamazov Kardeşler

“... Eğer Tanrı yoksa ne yapmalı? Eğer Rakitin ‘bu insanlığın bir uydurmasıdır’ derken haklıysa? O zaman insan yeryüzünün ve evrenin efendisi demektir. Tamam, olsun. Ama Tanrı olmadan iyi kalpli olunabilir mi? Ne demek vicdan? İyi kalpli olmak ne demek? Cevap ver bana Alexey. [...] Vicdan, erdem herkese göre değişen izafî bir şey mi? Eğer Tanrı yoksa her şey yapılabilir! ...”



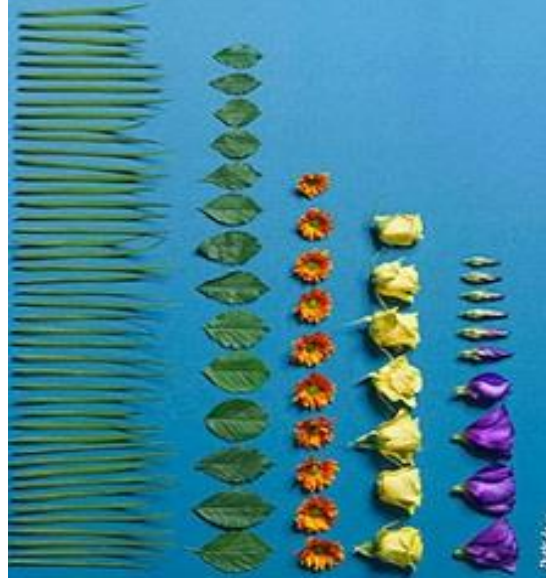
Paul Klee

“... Tabloda Yan çizilmiş evler yıkılmıyor. Ne ağacın yeşerebilmesine gerek var, insanların nefes almasına. Sanatın amacı görünenin kopyasını yapmak değildir, görünmezi görünür kılmaktır. Grafik sanatlar ise doğal olarak soyutlamaya meyleder ...” (Yaratıcı Düşünce)

“... Sanatçının stili ile ifade bulan özgürlük insanın dünyaya ve ölümden öteye bakışıdır. Romantizmin en tutkulu çılgınlıklarını duyarsınız burada. Yeryüzünden yükselmek, uçmak için çaba harcarsınız” (Modern Sanat Teorisi)



Bütün parçaların toplamından fazladır



Ursus Wehrli

Bölümler

Görünmez'i oku görünene bakarak

Müslümanca sanat olur mu?

İnsanlar ışığı görmez, ışıkla görür

Teşbih ve tenzih, Vahdet ve Kesret

Resim yazmak?

“ ... İncil metinleri ya da litürjik metinler gibi ikonlar da yazılır. Dolayısıyla ikonografi teknikleri de yazı ya da yazma teknikleridir. Yunanca graphein, Rusça Pisat hem yazmak hem de resmetmek anlamına geliyor ...”
(Yeşim Tükel, Pavel Florenski'nin “Tersten Perspektif” isimli kitabından bir çeviri notu)

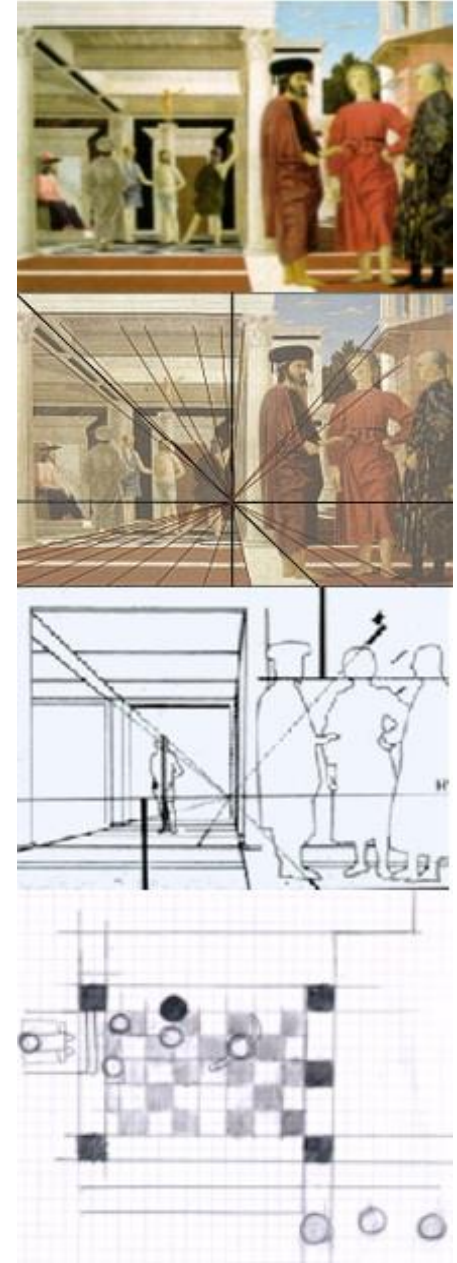


Piero della Francesca tanrıları gökten yere indirince...



Pavel Florenski, Tersten Perspektif

“... Merkezî perspektif yanlısı bir sanatçıda edilgenliğe mahkûm bir düşünce tarzı cisimleşmiştir. Adeta bir şimşek hızıyla, bir hırsız gibi izlemektedir dünyayı. [...] Bir tek hareketi bile yakalayacak durumda değildir. **Kendi bakış açısının tanrısal mutlaklığını ilân etmek** için tüm gücüyle çabalar. Dünyaya kendinden hiç bir şey katmayan bu gözlemci onunla canlı bir ilişki kuramadığı, onun içinde yaşamadığı ve kişisel gerçekliğini kabul etmediği içindir ki yalıtılmış duygularını bir araya getirecek durumda değildir. Kendi kibirli yalnızlığını bir tür son merci zanneder ve nesnellik bahanesiyle tüm dünyayı kendi anlık tecrübesine sıkıştırabileceğini sanır. Da Vinci'nin, Decartes'ın ve Kant'ın dünya görüşleri de Rönesans'ın bu temelleri üzerine yükselir. [...] Merkezî perspektif dünyanın merkezini gözlemcinin Ben'inde konumlandırır ...”



Yalan söyleyerek
Hakikat'i anlatabilir
misin?

Andrea Mantegna'nın bir
eseri: Camera degli Sposi



Yalan söyleyerek Hakikat'i anlatabilir misin?

*"... Bir sanatın "kutsal" olabilmesi için konusunun manevî bir Hakikat'ten alması kâfi gelmez. Sanat eseri **lisan-ı sûret** itibariyle de aynı kaynaktan beslenmelidir. Rönesans ve Barok devrinin "dinî" sanatı ise kesinlikle böyle değil. Zira onları lâdinî eserlerden ayırd edecek bir görsel lisanı haiz değildirler. Tasvir edilen olay ve kişilerin dinsel kaynaklı olması yetmez. Hatta eserde ifade bulan erdem dahi bunları "kutsal sanat" yapmaz. Ancak sanatın şekilleri bizzat bir dinin manevî anlayışını yansıtacak ki o sanata "kutsal" denilebilsin, o eser imanın tecelligâhı olsun ..."*
(T. Burckhardt)



Mutlak ile izafî olanı bir tutmak

"... En büyük hata Mutlak ile izafî olanı bir tutmak yani sanat sahasında izafî olana ilâhî bir otonomi atfetmek. Bir başka deyişle izafî olanı resmederken (haşa) Hayy ve Kayyum olan Mutlak'ı anlatıyormuş gibi bir lisan-ı sûret kullanmaktır. Bu hata nereden gelir? Tabi ki hayal ve vehimden. (ar. الوهم) Müslüman gözler için figüratif sanat bu hatanın apaçık ve bulaşıcı bir tezahürü. Sûretler hakiki olmayan bir gerçeklik sistemini/düzenini diğer sûretler üzerine (sinema ekranı gibi) yansıtırlar. Sahte/izafî gerçeklikleri Hakikat'ın kendisi gibi gösterirler ..." (Burckhardt)

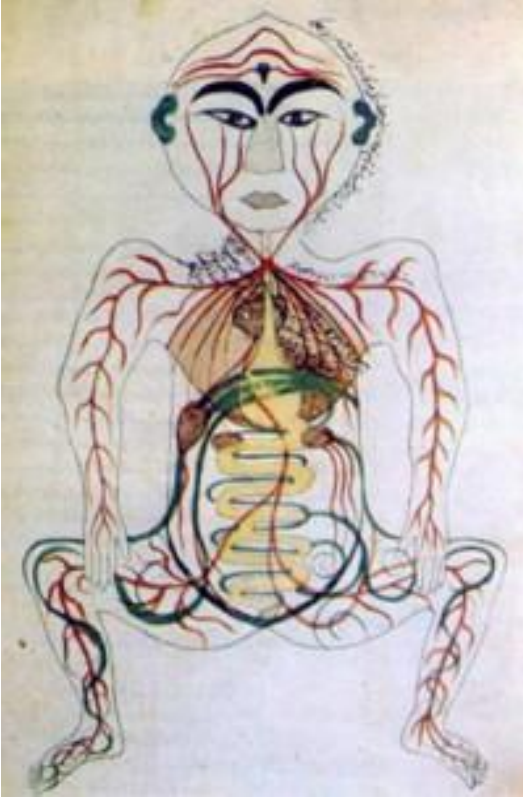


Taklitçi sanatla gelen bozulma

"... İslâm'daki Tevhid'in aksine Hristiyan teolojisinde Kurtuluş öne çıkıyordu. (fr. orientation sotériologique) Bu doktrini halka anlatmak için figüratif sanat elzemdi. Haliyle Hristiyanlık öncesi kültürlerden miras kalan natüralizm Hristiyan sanatına bir virüs gibi sirayet etti. Natüralizm mânevî bir maksat gütmeksizin tabiatın birebir taklid edilmesiydi; maddeci bir yaklaşımdı bu. İmanın, manevî şuurun zayıfladığı her devirde eski bir hastalık gibi nüksetti. Rönesans'tan çok önce başlamıştı bu bozulma ama Rönesans ile tam bir kopma yaşandı. Nasıl rasyonalizm felsefe sahasından Hristiyanlığı silip attıysa sanattaki dinsizleşmenin sebebi de natüralizm oldu ..." (Burckhardt)



İslâm'da resim yasağı: Bir şehir efsanesi mi?



Boyacı ile ressam arasındaki fark

Tenzih kelimesi (تنزيه) pis şeylerden uzak tutmak anlamındaki “nezzeh” kökünden gelir. Müslüman bir sanatçı tenzih ettiğinde eserleri ALLAH’ın bütün kusurlardan kesinlikle ârî olduğunu gözlere, kulaklara ilân etmelidir. Zira Yaratan (haşa) yarattıkları gibi resmedilemez (=akledilemez). Tenzih Uluhiyet’in, aşkınlığın (fr. *transcendance*) bir beyânıdır. HAKK’ı arayan aklın gayb (bilinmezlik) karşısındaki doğal temayülü budur. Ama Tevhid’den uzak, beşerî akılla bina edilen bir tenzih sanatçıyı O’na yaklaştırmaz.

Boyacı ile ressam arasındaki fark

Teşbih (تشبيه) ise “**şebbehe**” kökünden gelir; fikren bir benzerlik / alaka kurmak anlamındadır. Kur’an’da beyan edildiği üzere mutlak hüküm bildiren ayetlerin yanı sıra mü**teşabi**h ayetler vardır. Yani benzetmeler, söz sanatları... Müslüman sanatçı Kur’an’daki mekânsal ifadelerle bakarak tenzih ve teşbih arasında bir denge sağlar. Zira ima yoluyla da olsa ALLAH’ın “*görmesi, işitmesi, eli ayağı olması, önü, arkası, vb*” ifadelerin anlaşılması asgârî bir ilmî hassasiyet gerektirir.

Teşbih ve tenzih, Vahdet ve Kesret

Teşbih ve tenzih arasındaki bu dengeyi anlamayan Müslüman sanatçı için iki tuzak vardır:

- Teşbihte ifrada (aşırıya) kaçıp O'nu değil insanımsı bir tanrı tasavvurunu ilâh edinmek,
- Tenzihte ifrada kaçıp insanın hiç anlamayacağı, hitab edemeyeceği, sevemeyeceği, iman edemeyeceği derecede mücerret (soyut), **ideal ve ideel** bir tanrı varsaymak ve yine şirke düşmek.

Özetle yegâne makbul duruş tenzîh ile teşbîhi bağdaştırmaktır. Yani Kesret'de Vahdet'i ve Vahdet'de de Kesret'i görebilmektir (=akledebilmektir).

Nokta: Mevlânâ Hazretleri

... Ucu yanmakta olan bir sopayı eline alsan da tez tez, sağı sola oynatsan, göze durup duran, kesilmeyen bir ateş çizgisi gibi görünür. Ömür de pek tez akar gider de, bu yüzden devamlı duruyormuş gibi görünür. Ucu ateşli bir dalı hızla sallasan, o ateş noktası sana, uzun bir çizgi gibi görünür. [...] Ömür, ırmak gibi yeniden yeniye gelir gelir akar gider, yenisi gelir. Fakat biz, bu akışı, kesintisiz olarak görürüz. Bu ömür uzunluğu, bu sürüp giden zaman, yaratılışının süratindedir. Cenâb-ı Hakk'ın yeniden yeniye ve hızlı yaratması ömrü böyle uzun ve dâimî gösteriyor ...” (Mesnevî'den)



Nokta: Wassily Kandinsky

“... Dans esnasında parmak uçlarına kadar bütün vücut ifade edilenin çizgilerini resmeder. Asla kesintiye uğramayan çizgilerin bileşimidir dans. Vücut kalemin ucu gibidir ...”



Nokta: Yokluktan varlığa geçiş

Hız. Ali kerreme'llâhü veche buyurdu ki:

“Ve'l-cem'u bilâ farkin zendakatun. El-farku bilâ cem'in şirkun. Ve'l-cem'u ma'a'l-farki tevhîdun.”

(Farksız cem' zındıklık Cem'siz fark, şirk; farkla birlikte cem' ise tevhittir.)



Yok + Yok + ... = Var?

- Harflerin başı Elif, Elif'in başı ise Nokta.
- Nokta boyutsuz bir varlık. Hammaddesi maddesel yokluk!
- Resmini yapmak istesek kaleme göre kare ya da daire
- Minnacık da olsa çizilen bir satıhtır, Nokta'nın kendisi değildir.
- Gerçek Nokta ne bir renge sahip olabilir ne de bir genişliğe; ressam ya da matematikçi, fark etmez.
- Nokta yokluktan varlığa geçişin ta kendisidir.
- Yaratma niyetiyle yaratma fiilinin buluşma noktası, Zaman ile Mekân'ın kesişimidir.
- Nokta Tasavvur edilen ile halk edilen arasındaki tecelliyatı idrak; EL MUSAVVİR ve EL-HALIK'a açılan bir tefekkür kapısı?



Soru-Cevap bölümü... Dikkatiniz için teşekkürler.